

NOVE KNJIGE

Ali, te večeri on uze pušku i napuni je sačmom za pse litalice. Od prvog pogotka glava joj pade na prednje noge.

U sumrak je odnese u polje i ostavi da je pojedu zveri.

U zoru, na prve petlove, meko je grebao na vratima. Ustao je i provirao u dvorište. Bilo je puno ljudi i mozgova koji su već bili spremni da krenu.

- Hajde, požuri! — vikali su.
- Kuda? — upitao je.
- S ovcima!
- Kojom? — bio je začuđen.
- Onom iz priče.

— Ne idem! — povikla, ali se već i njegov mozak izvlačio iz lobanje, kao spirala razbijenog sata.

Ubrzo su leteli iznad Sudana prema Ekvatoru, a onda dalje, po magijskom obruču letećih mozgova, za novom ovcima. Vreme je bilo lepo. Kada su bili iznad onog indonežanskog ostrva, gledali su gde da se spuste i ulove rakuna. Vratili su se tek posle nedelju dana.

ZA NJIM IDE LIK S OGROMNIM HLADOM

Za njim ide lik s ogromnim hladom i slanom ribom u želucu, zatim sećanje na mlade kukuruze u kojima je hvatao lišćine od vune, pa zlatni novčić u džepu u kojem je spavao nož zamotan u maramicu, pa crvena rana na peti od tesnih cipela i mlada izreka u ustima, koja nije smela da siđe otuda, pa cvet lokvanja na bari koja se grejala i znojila u lobanji — kako bi oprao ruke u njoj, prljave su mu od jutrošnjeg sna; svuda ima sveta pa bi ga videli — morao bi negde da se zakloni, pa produži niz ulicu kao zmlija po vrelom kamenju...

Onda primeti da mu se hlad smanjio i da više nema čaja u želucu, da je ispario, ostala samo gorčina u ustima, o koju se sasvim zaprljala mlada izreka. Mlada izreka.

Ko je to?

Hlad je sasvim spao na noge, drže ga još samo cipele. Sada bi i njih mogao izuti i krenuti dalje bos i bez hlada, ali taj bi ga opet sustigao i seo mu za vrat. Ah, nije moguće da je neće moći oprati, da ju je gorčina razjela, a lišćici opet u onim kukuruzima, da mu se njihova oika sliva niz kičmu i natapa tesne cipele od deset godina.

Tamo je, ono, prodavnica helaspaka. Prokleti grad! Otkada je već tražil! Halaspak nije retko potrebna roba da bi prodavnice s tim artiklom trebalo da budu kilometrima udaljene jedna od druge. Ljudi ne mogu bez njega nijedan jedini dan, a on mora da ga kupi i dva puta dnevno. Vrlo je dobar u ovom gradu. Nešto je samo manji nego drugde, ili mu se čini. Ali, ako ga sustigne hlad, ništa nije uradio. Prodavac neće hteti da mu ga proda, što bi mu bilo neprijatno i podsetilo ga na mozak za šumski proplanak.

Ipak je ušao da pokuša. Možda će mu poći za rukom. Prodavac mu, začudo, ču- tike pruži helaspak za novac i uplašeno izdahnu vazduh. Ali, isamo što se okrenuo i pošao prema vratima, oseti da mlada izreka više nije gorka i da bi je mogao sada ispljunuti, ali nema povoda. Takav je čovek, pomisli. Čim kupi helaspak, sve mu je potaman. A kada ga i zatalpaca nakon dugog sjovaza — čoveku se učini da je srećan. Ali to je retko, kao bela vrana. Dosta je kada ga osećaš u ruci i dodiruješ njegovu glatku prirodu bez perja i krljušti.

Ah, al' bi bilo odvratno da ima perje. Deca bi ga se strašno plašila. Ovako...

Mozak za šumski proplanak nije za bosonogog već za onoga ko na nogama ima tesne cipele. To je jasno samo po sebi, ali ne bi bilo jasno prodavcu koji ima brata u vojsci.

Da, boga ti, koliko sam žuljeva zalećio u vojsci. Peta je stvorena da bi imali gde da rastu žuljevi. Zato petu nema niko sem čoveka. Ali zato niko, osim njega, ne zna za helaspak. Svi su onda na istom: ljudi, trave, životinje.

Dobro. A sad kreni dalje. Bara u mozgu se opet puši, ispaniče i poslednja kap; polumrtvi žabac teško diše u mulju, ne otvara oči, jer na njih više ne vidi, samo što nije lipsao. Smrt će mu biti crna i tvrda kao čokolada. Još jutros, dok je pio čaj, kreketao je na zelenom lokvanju iza uva. Kako mu je malo trebalo da ugine. Ah, davo da ga mosi, naći će drugog.

Da se nisam spotakao, ne bih imao problema s rukama. Isprljaću džepove, a onda će mi se od njih prljati ruke. Vode... A pantalone mi tako tesne. Valjda nikada nisam imao tako tesne pantalone. Šta mi bi da ih kupim. Iz njih mi nikada ne bi utekli lišćici. Uvek će biti srećni što sam tada imao prostrane pantalone. Tada sam, dok sam ih hvatao, pao nekolikio puta.

Bilo je mokro u kukuruzima, mlada izreka ih je jurila između redova i sustizala jedno po jedno. Cipele nisam našao. Došao sam kući bos, prljav kao svinja, osobito ruke.

Kada stignem na autobusku stanicu, svet će me blesavo gledati. Praviću se lud i čvrsto držati u rukama helaspak. Neka ga vide, davo ih odneo. Žapca ću ispljunuti čim autobus krene, ili ću mu doliti sveže vode ako na stanici bude klozet.

Na stanici ima klozet, ali se ne može ući, osobito ne bos. Morao bi posle negde oprati noge. Autobus ide kroz dva sata; u, boga mu...

Legao je pod svoj ogromni hlad s rukama pod glavom i ubrzo zaspao. Bose noge su mu doticale nebo iznad kuća, a nogavice je srozao do ispod kolena, u visini krovova.

U jedan mah neko dete mu se prikrađe, izvadi mu nešto iz džepa i odnese. Možda helaspak, možda lišćice, možda mozak za proplanak.

RATNA BELEŽNICA

21. septembar. Uspeli smo uz velike gubitke da isteramo Nemce iz šume. Tukli smo se do mrke noći.

22. septembar. Nemci su nas isterali iz šume.

23. septembar. Isterali smo ih iz šume.

29. septembar. Isterali su nas iz strašne šume. Ranjen sam u glavu.

30. septembar. Strašna šuma ide na nas kao podavljala. Isteraše nas.

1. oktobar. Još devetorica. Ne znamo koliko je njih. Pred zoru isterasmo ih.

2. oktobar. I mi i oni zanoćismo u šumi.

3. oktobar. Glodemo mesečev rog. Oni s jednog, a mi s drugog kraja. Ali nas isteraše posle večere.

14. oktobar. Još četiri njihova glasa su umuknula, ne čujemo ih više: šuma je naša.

15. oktobar. Šuma je njihova.

16. oktobar. Šuma je naša. Opet metak okrznuo glavu.

17. oktobar. Više nema mojih drugova. U šumi je još strašnije, sve sam ih posahranjivao. Nemam više kože na dlanovima. Šuma je moja.

Možda je već novembar. Mesec se zamladio i sve je sjajniji. Dolazi vreme snega.

Utvare silaze s grana, kao ogromni gavrano. Svake noći bliže mi prilaze. Poubijaću ih sve. Ništa mi ne mogu.

Sneg je pao. Ništa mi ne mogu. Moje lukavstvo zburnilo ih je potpuno. Dlanovi su mi zarasli. Moj mozak pametno misli čim utvare krenu s jelovih grana. Gadam u knilo. Vidim bolje nego oni. Samo se koprcnu. I ne slutite šta ih snalazi da sam demon šume.

Mraz, vilica donja ukočena. Glodemo mesečev rog. Da mi je kamen, izvadio bih malo moždine. Ne bi mi ništa rekao da to učinim. Dobar je prema meni kao Jovan. Smrskaste ti glavu kao da si zmija.

Gavranovi. Dovedoše ptičurinu veliku kao krava, grozna je. Uhvatih je za robove i odvalih joj jedan, pa drugi, pa treći! Onda krilo: jedno, drugo, treće! Onda kljun: jedan, drugi, treći! Onda brat Jovan i brat mesec rasvetliše mrak i kljun!

Crno sunce, mrtvo. Utvare me njuškaju.

ILIJA MARKOVIĆ: »REPIGRAMI«, »Stražilovo«, Novi Sad 1978.

Piše: Slavko Gordić

Repigrami, druga humoristično-satirična knjiga Ilije Markovića, sadrže sto i pedeset eliptično i efektno sročjenih zapisa čiji žanrovski identitet nije lako utvrditi: to su i epigrami, i gesla, i afonizmi, rugalice i skrnvalice, šaljive i setne kricalice. Knjiga od početka do kraja očuvava ujednačen i solidan nivo duhovitog i načelnog dijaloga sa svetom onakvim kakav je, bogatim neravninama i mučninama. Dijalog je taj bez žuči, ali i bez mirenja.

Povodi i prizori Markovićeve satire imaju redovno rang značajnih moralnih i društvenih činjenica našeg svakodnevlja. Na prvi pogled bezazlena i ljupka u svojoj stilizaciji, Markovićeve reči ispod tog finog vela otkrivaju nelip i rutav svet moćnika, vlastoljubaca i otimača, kao i onih o čijem obrazu brine (obrazina) preko obrazine — licemera, amamaša, ustaračara. »Karakterološki« uvidi piščevi nude katkad gotov »sinopsis« za groteskno-karikaturalan igrokaz, sa svojim negativnim junacima i kolebljivim antiherojem, s dramskom tenzijom, scenskim i sve-tlosnim okruženjem:

NISU TO OREOLI,
DRUŽE,
NO REČI
ŠTO IZNAD GLAVE KRUŽE.
(str. 5)

NIJE TO DUGA,
VEĆ SPEKTAR ZASLUGA.
(str. 14)

A OKO TRONA
ROJEVI POLTRONA.
(str. 13)

BITI IL' NE BITI
U NJIHOVOJ ORBITI?
(str. 14)

Razotkrivajući svet, satiričar razodeva i jezik. Markovićeve igre rečima, u različitim formullama, kontaminacije doslovnih i prenesenih značenja, crno-humorni nadrealistički spojevi (ZAS-TO SE SALA / UVUKLA U VEŠALA?), predstavljaju više od igre jezikom i logikom. Tako je i sa mimom: koncentracija smisla u mimovanjem rečma i njihova

uzajamna napetost čine slik prevažno semantičkim, a ne zvukovnim fenomenom. Aluzivnost, podtekst i, čak, značajni vamtekstovni prizivi pridaju Markovićevom iskazu dragocen kvalitet slojevitosti i višesmislenosti. S druge strane, utisak obilja proističe iz raznolikih emotivnih tonalitetā — vedro, igrivo, rezignirano, gorlo — koji se srećno smenjuju i pretapaju u ovim zapisima.

Recimo na kraju i to da satira, po jednom dobrom mišljenju, podrazumeva reciprocitet: osporavajući, dopušta i mogućnost sopstvenog osporavanja. Doista, šta se u Markovićevoj knjizi može osporiti? Malo šta, zanemarljivo malo — svega nekoliko epigrama s bojom i ukusom opštih novinskih mesta u znaku mallih, prizemnih povoda. Kako je broj uistinu duhovitih i originalnih, jezički varniranih i značenjski prodornih iskaza neuporedivo veći, i ikako je celovit utisak o ovoj knjizi medvosmisleno povoljan, imamo sve razloge da verujemo kako je Ilija Marković stasao u zrelog i zanimljivog pisca.

JURE DETELA: »MAPE«,

Mladinska knjiga, Ljubljana, 1978.

Piše: Denis Poniz

Ostajemo verni binarnom principu — me mi u našim zapisima, već opštinstvo koje se bavi slovenačkom kulturom: jedne su poezije konkretne i uništavaju sva slova, dakle, fuji, napolje s njima; druge koriste previše reči, dakle, fuji, napolje s njima. Jedni pesnici objavljuju knjige s polazećim obodima, a drugi jedva dolaze do majušnih broširančica. Jedni su slavni, moćni, vredni nagrada, a drugi su samo njihovih antipodi, senke, nepotrebna i smetajuća gomila. Jedni su članovi Društva (slovenačkih pesnika) — tu pljujemo u sopstvenu činiju, pa šta! — a drugi pišu tek tako. Ovih primera u dvojstava koji sačinjavaju svet poezisa u Sloveniji ima još mnogo.

Međutim, prijatno je i progovoniti nekoliko reči o knjizi poezije koja je sasvim drugačija od onoga što je obuhvatio uvod, poezije koja je srcem i dušom drugačija, koja otkriva ono što ostaje skriveno opštem, kolektivnom slepilu (za trenutak, za vek, zauvek? Ko bi znao...), koja ne ulazi u kalupe i protivkalupe koja nije konfekcijska, serijska, glajšaltovana roba bez posebne trajne vrednosti.

To da je Onfej svojom poetičnošću menjao zver i otvorao put u Had, predstavlja, naravno, prirodnu gročku laž i lupeštvo na kojima počivaju dve hiljade godina evropske poezije, a pre svega ubeđenja onih koji od poezije žive i koji je proizvode u neslućenim količinama. Mađa se dublje ne spuštamo i ne želimo da postavimo antionfeične teze o početku i biću evropske poezije, moramo priznati da nas knjiga Jureta Detele, *Mape*, vodi nekamo drugde, ustranu od grčke izveštačenosti i umonnog evropskog oponašanja.

Pre svega i najpre: Detela veoma malo podražava i veoma se malo obazire na tradicionalizam koji je poslednje kopile evrop-

ske građanske estetike. Virlo je malo mesta u knjizi od sedamdeset i pet takstova gde bismo mogli naslutiti veze s evropskom građanskom starudijom: Vrednostima i Merilima, Redom i Kanonom, Idealom i Lepotom, Uzvišenošću i Neponovljivošću. Sve u uvodu nabrojane slovenačke lestvice dvojnosti izneveruju, a svaki je naučnik još samo za staro gvožđe. Detela kaže: *Ako jedno lice (govori) iz smrti, umrečeš.*

U zbirci se više puta pojavljuje vatra u najrazličitijim vezama, a gotovo uvek samo s jednim, sredšnjim i plemenitim zadatkom: očistiti kazivanje, spaliti mu svu patinu, osloboditi ga svih primesa, tradicionalističkog lišaja, izgoreti u kazivanju sve što nije dragoceno i postojano kao zlato. Detela se pita: *je li ono što se iz usta skotrlja, reč izgovorena za ljude; Detela odgovara: Rasuđivanje ti otvara dečju padavicu: ništa nije za tebe) što bi bilo nevidljivo; Detela pita: Pišeš li, Volte Vitmane, šta dolazi u tebe? Detela odgovara: Dođi vatro, Ti si crvena.) S tobom se ne pomeram, / prikovani stenama i zelenilom / kad zemlja nestaje u otrovu.*

Pri tom, naravno, jezik Detelove poezije nije samo metafoničan i filozofski /ako ne bi bilo tako, per definicionem, Detela bi pisao novinarske članke ili ispunjavao obrasce u kakvoj opštinskoj službi/, već skniva u sebi nešto sasvim drugo. To drugo je svest o sopstvenom postupku, svest o odnosu prema materijalu /Detela na mnogim mestima pita svoje pisanje o njemu samom: o »upotrebi« reči, o njihovoj »prisutnosti« ili »odsutnosti«.../, o odnosu prema izražavanju koje nije izraživanje senjskog, već izraživanje pojedinačnog, svetog, tajanstvenog: *Ništa nije zaboravljeno / u celoj istoriji / Bog se uči / na mom primeru.* Zanimljiva parenteza: za Salamura je bog još uvek kriterijum, jer mu se izjednačava — Detela ga postavlja na nivo đaka koji još ništa ne zna, za nje-

ga on nije kriterijum, već samo mogućnost da se nešto jednom spozna, razjasni, domisli. Pesnički jezik Jureta Detele u *Mapama* je tajna. Može ga čitati samo onaj koji zna da raščita kôd, koji zna da mu se podredi, da položi svoje znanje i isvoju svest o poetičnom u ono što je slućeno i oznaćeno. Oznaćeno rećima Jureta Detele. Posebnim, do sada još nepoznatim i nepriputnim kôdom poetičnog. Kôdom koji nije serijski kôd Salaminove ili kakve druge serije ponavljanja /znam: prvi, početni članovi senije — u našem slučaju Salamu — misu krivi što dolazi od takvih krpanijskih ponavljanja / — original je u prvobitnom znaćenju reći. Biti original, biti prvi i još nedopunjeni akt u množini aktova koji čine svet, predstavlja, naravno, nelak i neprijatan zadatak. Zato takva dela u svetlosti serijske umetnosti treba potisnuti što više ka rubu, u mrak, u nepoznato, a ako već ugledaju svetlost sveta, neka je ugledaju u najslabijim mogućim okolnostima, bez zaštite, bez sigurne nuke koja bi ih svetlošću osvetlila.

Velika je sreća što je poezija Jureta Detele u *Mapama* već po svom rođenju obdarena takvom svetlosnom mogućnošću koju će ćuvati od svih »pristojnih« i »zvišenih« kumova koji svakog sata na svakom mestu imaju otvorene prazne tabake hantije koje pritišćaju svojim binarnim mudrostima i Većnim Merilima Lepote. Velika je sreća čitati poeziju Jureta Detele i putem čitanja vratiti se početku poezije: *Sunce je slast u nezrelosti / crni ukus krvi / Meduzasto biće se u vatri / rađa / sve boje neka budu proklete / koja je nekad sasvim drugo od Većnih Merila Lepote, koja, u najboljem slučaju, raćaju neukusne, glumaćki podvniškujude, a rećima prazne knjige Izabranih, Sabranih, Prebranih, Nabranih, Pobranih, Ubраниh i sličnih dela.*

Velika je sreća, također, otkriti u proćitanom ćvrst, asketski jasan i zreo odnos prema poezi-

ji, prema delu, prema traženju i, me neposletku, prema svesti da je u delu, traženju i izgradnji skriveno bezbroj zamki koje jezik u svom izmicanju postavlja.

Preveo Vojislav Despotov

RADOMIR SMILJANIĆ: »LJUBAVNE ISPOVESTI SOFIJE MALOVRAZIĆ«,

ZAPIS, Beograd, 1978.

Piše: Branko Popović

Smiljanićeva knjiga pripada porodici onih pripovednih tekstova koji hotimićno izmiću kanonima jednog ćistog ćanra, da bi se, po potrebi, slobodnije mogli koristiti preimućstvima nekolicke bliskih ćanrova odjednom.

U uvodnoj belešci rukopisa sam autor daje ćanrovko i sadržinsko određenje dela: »Pred nama je nešto lkao *dnevnik*; neka vrsta podsetnika najvažnijih dogodovština jedne ćene...«, reklo bi se ćak neka vrsta *hronike* meshvaćene ljubavi Sofije Malovrazić, osobe koja je uvek bila spremna da se svim svojim bićem, ćelom (takoće, pred sentimentalnim i putenim užívanjima. Ovi zapisi...« (Podvukao B. P.)

Kako je *uvodna beleška* sastavni deo pripovednog teksta, razumljivo je da se (u njkoj naveden) ćanrovsko samoodređenje dela može uzeti samo uslovno. Rukopis se, ipak, može svrstati u *epistolarnu* prozu blisku »dnevniku«, »isповestima«, »hronici« intimnih »zapisa« koji teže romanesknoj fonmi.

Ljubavne ispovesti Sofije Malovrazić naliceće Geteovom romanu *Jadi mladoga Vertera* i glavnim predmetom i populannom fonmom ljubavnog »romana« u ravno, razlikovanje u složenosti pismima. Ne razmatrajući, naravno, razlikovanje u složenosti i umetnićkim svojstvima ovih dela, može se reći da je, u odnosu na priću o Verteru, Sofijina ispovest dvostruko preokrenuta: u njkoj se ispoveda ćena (ne muškarac), a oćonćanje ljubavnih »jada« stremi pre komićnom negoli (tragićnom razrešnju; taćnije, glavni krak pripovednog smisla — saglasno našem mesentimentalnom vremenu — parodijski je usmeren prema ljubavnim meodživima muškaraca. Ali, kad se već pristupa karakterizaciji *upoređivanjem*, onda se s više razloga ova *ispovest* prićom *Petrijin venac* Dragoslava Mihajlovića, u kojoj, lkao i ovde, ćena stoji u središtu priće; iz njene se nalivne svesti i »neukog« jezika raća složena slika međuljudskih odnosa današnjega sveta. Za razliku od pretežno tragićne Petrijne priće, Sofijina ispovest, uprkos privremenim ljubavnim neuspesima, deluje veoma optimistićno.

Prića je prililćno jednostavna: mlada i lepa radnica (i radnićka supruga) Sofija Malovrazić, majka ćetvoro deće, zaljubila se u drugara svoga muća, studenta M. P., koji, zauzet »revolucionarnom izmenom sveta«, nema vremena da prihvati Sofijine ljubavne lizazove, mići, pak, ima moralne smelosti da, zapostavljajući društvene, opšte probleme, zadovoljava i neke (istina teško odloživne) lićne prohteve i strasti. Sofija šalje i prićma pisma,

